

III. Assens-Amt.

Assens-Amt er samlet tilligemed Hindsgavls-Amt under een Amtmand. Begge disse to Amter ligge paa Fyhns nordre og vestlige Side, hvor det lille Belts Vande adskille dem fra Sønder- og Nørre-Jylland; men paa Landsiden berøres de mod Østen og Sønden af Odense- og Nyborg-Amter, Længden af begge disse to Amter, beregnet fra Damsboe til Billeshaug, er 6 Mile; men Bredden af begge Amterne er formedelst de mange Havbugter ulige, dog gemeenlig to til halvtredie Mile. Men i Særdeleshed grændser Assens Amt mod Østen til Salling Herred i Nyeborg-Amt og til Odense-Herred i Odense-Amt; mod Norden til Hindsgavls-Amt; mod Vesten og Østen til det lille Belts Vande. Jordbunden i Assens-Amt er frugtbar Agerland, undtagen nogle Sandbanker, som findes i Ørslev-Sogn, og formedelst Flyvesand ligge udyrkede. Ved Søekysten af Beltet falder skiønt Saltvandsfiskerie af Torsk, Sild, Flyndre, Makrel og Hornfisk. Skiønne Skove findes ved Søeholm, Kiersgaard, Hindsgavl og Fanøe. Assens-Amt bestaaer ikkun af et eeneste Herred, som er

G. Baag-Herred.

Baag-Herred bestaaer af et Kiøbstædsogn, som er Assens, og af 21 Landsbye-Kirkesogne, hvilke ere: 1) Kierum-Sogn; 2) Gamtofte-Sogn; 3) Søebye-Sogn; 4) Thuerup-Sogn; 5) Sandager-Sogn; 6) Holevad-Sogn; 7) Tanderup-Sogn; 8) Kierte-Sogn; 9) Vissenbjerg-Sogn; 10) Barløse-Sogn; 11) Ørsted-Sogn; 12) Dreslette-Sogn; 13) Haarbye-Sogn; 14) Flemløse-Sogn; 15) Sønderbye-Sogn; 16) Hellenæs-Sogn; 17) Kiøng-Sogn; 18) Søllested-Sogn; 19) Vedtofte-Sogn; 20) Skydebierg-Sogn; 21) Orte-Sogn.

Vi merke nu hvert Kirkesogn i Særdeleshed.

1) **Assens Kiøbstæd-Kirkesogn**; hvortil hører den Øe Baagøe.

Assens, en Søekiøbstæd, beliggende paa Fyhns vestre Side, hvor det lille Belt aabner sig, og er to Mile bredt. Elevatio Poli er 55 Grader, 20 Minuter. Den ligger 5 Mile fra Odense, 4 Mile fra Faaborg og 4 Mile fra Middelfart.

Den har i forðum Tid været omringet med stærke Ringmure og Taarne: men de bleve sløifede Aar 1353, fordi Byen holdt den fangne Kong Kristian den Andens Partie. Den blev vel af Kong Kristian den Fierde Aar 1628 atter omgivet med Volde og Graver; men de ere af sig selv nu forfaldne.

Byens Kirke, kaldet vor Frue-Kirke, men i de ældre Tider kaldet St. Nikolai-Kirke af de Søfarendes Patron St. Nikolai, er en anseelig Bygning med et ottekantet Taarn og ottekantet Spiir; den er bygt Aar 1488, og, er prydet med mange Epitaphier. Byens latinske Skole blev nedlagt Aar 1740 og forandret til en dansk Kristendoms-Skole; desuden har Byen en Regne- og Skriverskole, bygt ved Raadstuen. I Byen er intet Hospital, men fem Fattigesboder, til Beboelse for Almissemønder.

Raadstuen er en Bygning af to Etager, beliggende ved Torvet. Byens Magistrat er en Borgemester, som tillige er Byefoged; Byetinget holdes om Tirsdagen. Skibshavnen har tilforn været meget bedre og ypperligere; men uagtet Tilstoppeelse af Sand fra Søen er den dog temmelig god, da et Rif fra Næsset skyder sig langt ud i Havet, og gjør, at Fartøier kan ligge i god Behold for alle Slags Vinde. For faa Aar siden er Skibsbroen udbygget og forlænget ved en aaben Træbroe, saa at Byens største Fartøier kan ligge og losse derved. Man udfører herfra en temmelig Mængde Korn, Æbler, Most, Miød og Fedevahre. Ved Byen falder skiønt Strandfiskerie.

Byen har ogsaa god Næring af Færgelaugget, eftersom Reisende gaae her fra Byen over det lille Belt, som er to Mile bredt, med Færgesmakkerne over til Ærrøe. Ærrøesunds-Færge i det gamle Hadersleb paa den slesvigske Side. Til denne Overfart holdes Færgefartøier, som ere to aabne Smakker til at transportere Heste og Vogne paa; desforuden holdes ogsaa en Postjagt og to store Baade. Disse Færgsmakker afgaae hver Dag om Sommeren Klokken 8 Formiddag, men om Vinteren Klokken 9, og derfor efter en vis fastsat Taxt betales af de Reisende.

Byens Jorder ere 176 Tdr. 6 Skpr. 3 Fkr. 1 1/2 Alb. Hartkorn. Strax uden for Byen er anlagt to Korn- og Grynmøller, saa og en Stampemølle til Feldberederiet i en vandrig Bek, som har sit Udløb vesten for Byen i det lille Belt.

Denne Bye er i Historien bekiendt af det Feltslag, som blev holdet en halv Miil herfra Aar 1535 paa Oxebjerg, hvor Kong Kristian den Tredie slog Grev Kristoffer af

Oldenburg tilligemed hans hele Tilhæng. Den ridende Hamborger-Post kommer sædvanlig her til Byen fra Kiøbenhavn hver Mandag- og Torsdag-Morgen; og fra Hamborg ankommer samme Post hver Søndag- og Løverdags-Morgen. De agende Poster komme fra Kiøbenhavn hertil om Mandagen; og de fra Hamborg ankomme Mandag eller Tirsdag, og blive paa Toldboden strax efterseede og expederede. Hestemarket holdes hver Onsdag i Fasten; Krammarket holdes den 27. Junii, saa og den 7. Oktober, ligeledes den 28. ejusd.

Den Øe **Baagø** hører til Assens-Sogn; den bestaaer af 16 Gaardmand og 13 Huusmand, og hører ind til Grevskabet Vedelsborg.

2) **Kierum-Sogn** er Annexet til Assens-Kirke. Tilforn er den kaldet Kierndrup-Kirke, og ligger paa en høi Banke. Til Sognet hører Kierumbye, som har 2 Gaarde, 3 Huse. Paa Marken er en Deel hedenske Begravelser. Melbye, har 7 Gaarde, 1 Huus. Saltofte, har 16 Gaarde, 20 Huse. Æpperup, har 16 Gaarde, 23 Huse. Norbye, har 6 Gaarde, 4 Huse. Norbye-Søe er meget fiskerig paa Giedder og Aborrer. Thorøe, en omflydt Øe, har een Gaard af 8 Tdr. Hartkorn, og hører til Frideriksgave. Østen for det faste Land ligger Thorøehuse, 7 i Tallet, paa Søebankerne, hvis Beboere nære sig meest af Strandfiskerie, som de føre til Assens.

3) **Gamtofte-Sogn**; dertil hører Gamtoftebye, som har 5 Gaarde, 3 Huse foruden Præstegaarden. Volbroe, har 6 Gaarde, 4 Huse. Æggerup, har 5 Gaarde, 3 Huse. Lundager og Grimstrup, hvilke to Byer ere adskilte ved en Rende og en Broe, have 14 Gaarde, 8 Huse. Aborrebye, har 19 Gaarde, 16 Huse; alle Boels-Steder ere regnede for Gaarde. Til Sognet høre disse eenlige Steder, nemlig Siødgaarden, ved hvilken findes en Slags Materie, som Ertz. Hestholm, tvende Gaarde, hvilke søge Gamtofte-Kirke, men give alle Tre Tiende til Sødebye-Sogn. Ved Hestholm er en liden Søe med Giedder i. Vistrope, som har været beboet af Adel, tilligemed et Huus. Bisboe, har for 200 Aar siden været en Herregaard. Tokkelundshuus. Brahesborg, en anseelig Herregaard, hvis frie Hovedgaards-Taxt er 116 Tdr. 7 Skpr., Skovskyld 1 Td. 1 Skp. 1 Fkr. 2 Alb. Denne Herregaard kaldes i daglig Udtale Brasborg. Udi Gamtoftebye er et Hospital.

4) **Søebye-Sogn**; dertil hører Kirke-Søebye, som har 7 Gaarde, 15 Huse. Søe-Søebye, har 12 Gaarde, 8 Huse. Udi Søebyemarken er det bekiendte Oxenbjerg, hvor Slaget stod i Kong Kristian den Tredies Tid. Tylledgaarde, ere to Gaarde. Tylledkroe, eet Huus. Skovgaarde, en Herregaard, og hører til Brahesborg.

5) **Turup-Sogn** er Annexet til Søebye-Kirke. Dertil hører Turupbye, som har 15 Gaarde, 13 Huse. Blangstrup, har 8 Gaarde, 7 Huse. Heolet, har 4 Gaarde, 1 Huus. Udi dette Sogn ligger Hestholms-Søe, som er fiskerig paa Aborrer og Giedder.

6) **Sandager-Sogn**; hvortil hører Sandagerbye, som har 12 Gaarde, 4 Huse, foruden Postgaarden. Ørelund, en liden Herregaard uden Bøndergods, solgt Aar 1764 for 6000 Rdlr.; med 4 Huse. Næs, har 3 Gaarde. Stubberup, i fordum Tid kaldet Tagemose, har 4 Gaarde, 4 Huse. Torup, har 5 Gaarde, 2 Huse.

7) **Holevad-Sogn** er Annexet til Sandager-Kirke. Dertil hører Holevadgaard, een Gaard. Østerbyegaard, een Gaard, eet Huus. Karup, har 3 Gaarde, 2 Huse. Raabylle, har 2 Gaarde. Smeirup, har 3 Gaarde, 2 Huse. Mygind, har 3 Gaarde, 1 Huus. Raahave, een Gaard.

8) **Tanderup-Sogn**; ved hvis Kirke Præsten og Degnen boer, men ingen Bye ligger der. Sognets Byer ere: Haare, som har 15 Gaarde, 20 Huse. Hiorbye, har 9 Gaarde, 8 Huse. Æmtekier, har 11 Gaarde, 16 Huse. Nakke, har 4 Gaarde. Skeerbek, som nu kaldes Minendahl, en Eiendom af 14 Tdr. Hartkorn, fri for Tiender og Skatter, og er bygt af to Bøndegaarde. Brendemølle. Udi Aaen ved denne Mølle fanges Ørreder, Krebs, Giedder og Regenaugen.

8) **Kierte-Sogn**. Dertil hører Kiertebye, hvori Præstegaarden ligger, Mølleknep. Ørsbjergbye, har 20 Gaarde og Boel, og 22 Huse. Hierupbye, har 12 Gaarde og Boel, og 7 Huse. Tinghuset i Hierupbye, hvori holdes Herredsting for Baag- og Vends-Herreder om Fredagen. I samme Bye er Skarpretterens og Natmandens Huse. Faurskoou, har 5 Gaarde, 3 Huse. Billeskov, en Herregaard, hvis Hovedgaards-Taxt er 28 Tdr. 3 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb., Skovskyld 1 Td. 6 Skpr. 1 Fkr. Ørelykke

eller Heen, een Gaard. Nyfæstegaard. Udi Kiertemark ere adskillige Kilder og Bierge, hvoraf i Øsbiergmark er et Bierg, besat med høie Bierge, som kan sees 4 Mile herfra over i Jylland.

10) **Vissenbjerg-Sogn**, er et meget folkerigt Sogn, og bestaaer af 473 Tdr. Hartkorn. Gaardmændene ere Selveiere, og kjøbte fra Ryttergodset. Hver Bye har næsten altid to Marker til Græsbid, og desuden Koehauger, som afvexler. Vissenbjerg Sogn er ved Landmaalingen anført til Skoubye-Herred, men i det Geistlige hører til Baag-Herred, og i Jurisdiktionen under Ravenbjerg-Herredsting. Kirken ligger ved Landeveien imellem Odense og Middelfart, har en anseelig Længde og Brede, med et stort Taarn, og et smukt Spiir paa Choret. Sognets Længde er Femfierdingvei, hvorigiennem gaaer Landeveien, som er indlukket med Gierder paa begge Sider, og er om Vinteren meget slem, uagtet den hist og her er steenlagt. Vesten for Kirken i den tykke Skov har Røverne under Landeveien havt en underjordisk Bolig, som endnu kan sees. Ved Kirken er den høieste Situation der i Landet, hvorfra man kan see baade Holsteen og Jylland. Til Sognet hører: Fugleviig, hvor Præstegaarden ligger, som har en behagelig Situation med ypperlig Kildespring, anseelig Skov, og en liden Vandmølle med to Qværne. Ælleskoushuse, 3 i Tallet. Raadekildegaard, med 2 Huse. Bredbye, har 11 Gaarde, 1 Boel, 26 Huse. Assenbølle, har 4 Gaarde, 9 Huse; paa hvis Byemark imod Gribsvad i en liden Høy imellem andre store Stene findes en Steen, som af Naturen har Dannelse efter et Sæde med Bagsmæk, hvorpaa Kong Knud skal have hvilet sig. Roldshuse, 11 Boel. Gadsbølle, 5 Gaarde, 14 Huse. Keldevig, eet Huus. Aandebølle, 7 Gaarde, 10 Huse. Sprattenborg, 5 Huse. Aalemose, een Gaard, Plønne, eet Boel, eet Huus. Grøftebjerggaard, med en Mølle og 4 Huse. Kaalbjerg, har 8 Gaarde, 17 Huse. Hesbjerg, 4 Huse. Brønsøe eller Brønserød, 2 Gaarde, 1 Boel, 11 Huse. Kielstrupskov, 23 Huse; der forfærdiges sorte Leerkar, og derover kaldes de Karhusene. Skallebølle, 3 Gaarde, 12 Huse. Sundsled, Sillebjerg, Ægelund, Hiortebierg, ere fire eenlige Steder. Laaning, 2 Gaarde. Magdenbølle, 11 Gaarde, 5 Huse. Skalbjerg, har 17 Gaarde, 2 Boel, 30 Huse. Vissenbjergs privilegerede Kroe ligger tæt ved Kirken.

11) **Barløse-Sogn.** Dertil hører Barløsebye, hvis Kirke ligger paa en Bakke; har foruden Præstegaarden 12 Gaarde, 3 Boel, 14 Huse. Bæringbye, har 2 Gaarde, 1 Boel, 3 Huse. Barløsegaard, en Herregaard, ligger ved Barløsebye, og hører til Brahesborg. Rugemølle. Stuen, et eenligt Sted. Kaslundebye, har 8 Gaarde, 2 Boel, 2 Huse. Foermose, et eenligt Sted. Myllerup, har 3 Gaarde.

12) **Ørsted-Sogn,** hvis Kirke er stor og anseelig. Dertil hører Ørstedbye, har 24 Gaarde, 23 Huse. Nyerup, har 4 Gaarde, 2 Huse. Høbjerg, har 3 Gaarde, 2 Huse. Krængerup, en Herregaard, hvis Hovedgaards-Taxt er 14 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb., Skovskylde 2 Tdr. 2 Skpr. 1 Alb.; den ligger under Brahesholm. Ved Gaarden ligger 4 Huse, nemlig: Fuglesang, Kræmmerhuset, Nydomshuset og Trankiærhuus. Skanørshave, har forud været en Herregaard, og ligget yderst i Sognet; men dens Jorder høre nu under Krængerup.

13) **Dreslette-Sogn,** hvis Kirke er et Sømærke for de Seilende. Til Sognet hører Dreslettebye, som har 3 hele Gaarde, 8 halve Gaarde, og 2 Boel. Snavebye, har 3 hele og 6 halve Gaarde, 3 Boel og 4 Huse. Brydegaardbye, har 3 hele og 3 halve Gaarde, 4 Boel og 14 Huse. Skaarupbye, har 2 hele og 4 halve Gaarde, 2 Boel og 3 Huse. Mulerndbye, har 3 hele Gaarde, 3 Huse. Strerupbye, har 7 halve Gaarde, 3 Boel, 4 Huse. Ørbek, en eenlig Gaard. Simmerholm, ogsaa en eenlig Gaard. Agernæs, er en Peninsel eller Halvøe med et Huus, og dyrkes af Frideriksgaves Beboere. Fledenstofte, er en af de ældste Friegaarde i Fyhn; den er tiendefrie, og dens Afgrøde føres til Løgismose-Herregaard; den har god Skov en halv Miil lang ved Stranden. Ved Gaarden ligger en fiskerig Søe, kaldet Fredenstofte-Søe.

14) **Haarbye-Sogn;** hvortil hører Haarbye. Løgismose eller Løysmose, en overmaade skøn Herregaard af en prægtig gothisk Bygning, hvis Lysthauger, Alleer, Skove, Vande og deilige Udsigt giver Gaarden stor Yndest og Høiagtelse; dens Hovedgaards-Taxt er 66 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr., Skovsk. 3 Tdr. 5 Skpr. 1 Fkr.; Nogle skrive dens Navn Løisemose; paa Gaarden er et deiligt Prædikekapel med Orgelværk. Ladegaard; Saarup: Nellemosebye; Møllestrandbye; Akkerupbye, hvor Præstegaarden ligger; Fielstrup.

15) **Flemløse-Sogn**; dertil hører Flemløsebye, som har 14 Gaarde, 13 Huse. Voldtoftebye, har 24 Gaarde, 21 Huse. Moseboe, 2 Gaarde. Hødebye, har 6 Gaarde, 4 Huse. Dørupbye, har 10 Gaarde, 4 Huse. Udi Marken findes Rudera af Graver om en Herregaard, kaldet Biørmose. Paa Kirkegaarden er Aar 1598 fra Marken indført en Runesteen, 3 1/2 Alen lang, og 5 Qvarteer høi.

16) **Sønderbye-Sogn**; dertil hører Sønderbye, ved hvilken ligger den skønne fiskerige Søe, Søndersøe kaldet, hvori fanges Karudser og Aborrer. Aae. Frideriksgave, en af de vigtigste Herregaarde i Fyhn, hvis Hovedgaards-Taxt er 98 Tdr. 7 Skpr. 1 Fkr., Skovskyld 1 Td. 7 Skpr. 2 Alb., Mølleskyld 14 Tdr.; den har prægtige og vidtløftige Skove; Gaarden har i fordem Tid havt et fast Slot, kaldet Hagenskov, som i Historien er bekiendt af Erkebiskop Jakob Ærlandsens Fængsel Aar 1259, hvorover hele Riget blev af Paven sat i Band; samme Slot blev indtaget Aar 1534 i Grev Kristoffers Tid, men afbrændte ved Begyndelsen af dette Aarhundrede.

17) **Hellenæs-Sogn** er kun et ringe Sogn for sig selv, og bestaaer af 20 Gaarde og 16 Huse; thi Hellenæs er en Peninsel eller Halvøe, hvis Kirke er bygt Aar 1618. Til disse her paa Landet værende 20 Gaarde og 16 Huse hører nogle Holme, som vel oversvømmes af Havet om Vinteren, men ere dog tienlige til Græsning for Kiør om Sommeren. Hellenæstunge er den yderste Odde af Landet, Paa Landet ere nogle Raadyr; og falder her got Strandfiskerie.

18) **Kiøng-Sogn**; hvis Kirke har et anseeligt Taarn. Til Sognet hører Kiøngbye, som har, foruden Præstegaarden, 17 Gaarde, 20 Huse. Kiøngmølle. Søeholm, en Herregaard, hvis Hovedgaards-Taxt er 21 Tdr. 5 Skpr., Skovskyld 1 Skp. 2 Fkr. 1 Alb; men nu er Gaarden ufrie: thi Aar 1770 solgte da værende Eier Godset fra Gaarden, tilligemed Glamborgmølle, og 4 Huse i Enemærkerne; Gaardens Udjorder paa Kiøngmarker ere ligeledes solgte derfra. Hiortholm, en Gaard, som har Jorden for sig selv indhegnet. Holte, 2 Gaarde, 2 Huse. Berholm, een Gaard, eet Huus. Skringshaug, een Gaard. Bakhuset, een Gaard, eet Huus. Glamsberg, har 12 Gaarde, hvoriblandt er Møllen, saa og 12 Huse. Høierup, har 12 Gaarde, 7 Huse. Høiberggaarde, 2 Gaarde. Gummerupbye,

har 19 Gaarde, 3 Huse, foruden Degneboligen og et Huus til Degne-Enker. Østen for Kiøngbye ligger adskillige Kilder; ligesom og paa Marken ligge nogle Offersteder og hedenske Begravelser.

19) **Søllested-Sogn**; dertil hører Søllestedbye, som har 6 Gaarde 12 Huse. Vestaarup, een Gaard. Bukkerupbye, har 7 Gaarde, 7 Huse. Folden, een Gaard. Lysholt, een Gaard. Rørmosegaard og Nyboe ere eeneste Gaarde.

20) **Vedtofte-Sogn** er Annexet til Søllested-Kirke. Dertil hører Vedtoftebye, som har 12 Gaarde, 14 Huse, samt et Hospital. Melleballe, har 5 Gaarde, 2 Huse. Hesled, har 6 Gaarde. Brahesholm, en Herregaard, som forud kaldtes Vedtoftegaard, indtil de Braher bleve Eiere deraf. Hovedgaardens frie Hartkorn er 32 Tdr. 5 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb., Mølleskyld 3 Tdr. Uglebjergmølle, 2 Huse, Snapind og Vorbierg, som alle hører under Hovedgaarden.

21) **Skydebjerg-Sogn**; dertil hører Skydebjergbye, som, foruden Præstegaarden, har 15 Gaarde, en Mølle og 31 Huse. Taarup, har 2 Gaarde, 2 Huse. Gavebye, har 2 Gaarde. Aarup, har 2 Gaarde, 2 Huse.

22) **Ørte- eller Orte-Sogn** er Annexet til Skydebjerg-Kirke. Dertil hører Ørtebye, som har 8 Gaarde, 13 Huse. Ladegaardsbye, har 4 Gaarde, 2 Huse. Ulskoushuus, een Gaard. Topgaard, een Gaard. Rerupgaard, een Gaard, 7 Huse. Brenholtgaard, een Gaard. Skovhusene, 3 Gaarde. Hyldekiær, een Gaard, 4 Huse. Frøbjerg, har 15 Gaarde, 5 Huse. Disse Bøndergaarde skal tilforn have været en Herregaard i det 16de Aarhundrede, hvortil de svenske Bielker have skrevet sig. Udi en stor Mose her i Sognet findes Rudera af et Slot, som forud her har staaet.

Efterfølgende Hindsgavls-Amt.

Kilde: Nicolay Jonge,
Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse.
Kiøbenhavn 1777
Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store
Helliggieststrædet No. 150

Side 285 – 292.